

ЮБИЛЕИ

ДОЦЕНТ Д-Р ЛИЛЯНА ВАСИЛЕВА – 40 ГОДИНИ, ОТДАДЕНИ НА ДИАЛЕКТОЛОГИЯТА

Доцент д-р Лиляна Василева е от онези скромни учени, които съзнателно стоят встрани от светлината на прожекторите, не се подреждат за снимка в първата редица, умишлено избягват медиите и не обичат аплодисментите при представянията и награждаванията. Това е причината за нейното отсъствие от страниците на наскоро излезлия обемист справочник „Жените в историята на академичната наука в България“, подготвен от Научния архив на БАН. Но доц. Л. Василева е от онези всеотдайни и неуморни учени, чийто значим професионален опит лежи в основата на изключително важни национални колективни трудове, които са високо оценени от научната общност и от широката общественост и са получили престижни награди от ръководството на БАН и Института за български език. Повече от 40 години тя работи в Секцията за българска диалектология и лингвистична география към ИБЕ и целият ѝ трудов път минава в служба на българското езикознание. Нейният 65-и рожден ден е подходящ повод за обзор на богатото ѝ научно творчество, за равносметка и оценка на научните ѝ постижения и приноси.

Доцент д-р Лиляна Василева е родена на 4 юли 1953 г. в София, където завършва средно образование в 22-ра гимназия. Висшето си образование завършва през 1976 г. в СУ „Св. Климент Охридски“, специалност българска филология. Започва своята научна кариера в Института за български език на 11.XI.1977 г. като филолог специалист в диалектоложката секция, на която остава вярна до днес. За този период е участник в четиринайсет национални и международни проекта и ръководител на два от тях: *Български диалектен речник*, *Тракийски диалектен атлас*, *Родопски лексикален атлас*, *Атлас на говорите в Моравската област*, *Атлас на говорите във Вардарска Македония*, *Общокарпатски диалектен атлас*, *Български диалектен атлас. Обобщаващ том. (Фонетика, Акцентология, Лексика, Морфология)*, *Общославянски лингвистичен атлас*, *Електронен модел за съпоставително изследване на словенски и български език на диалектно равнище*, *Език и култура през епохата на глобализацията*. Подтема: *Промяна на лексикалния тип в Родопската макродиалектна система*, *Социокултурно взаимодействие на езиците в Централна и Югоизточна Европа: История и съвременност*. Тема: *Лексикалната система на един архаичен родопски говор – говора на Ропката*, *Славянските диалекти в ситуация на езикови контакти*. *Българските материали за Общокарпатския диалектен атлас* – ръководител на проекта, *Карта на диалектна-*

та делитба на българския език (в две издания и дигитална) – ръководител на проекта.

С многогодишния си опит на диалектолог, с отговорната си и прецизна работа, с всеотдайността и желанието си да е в помощ не само на най-младите членове на екипа доц. Л. Василева внася своя съществен принос в реализацията на всички тези мащабни колективни разработки. Повечето лингвогеографски проекти завършват със солидни публикации, в които името на Л. Василева стои редом до изтъкнати наши и чуждестранни учени като автор, съавтор и редактор: *Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Ч. I–III. Фонетика. Акцентология. Лексика* (колектив). Отг. ред. Ив. Кочев. София: КИК „Труд“, 2001 (автор на 26 карти); Антонова-Василева, Л., Василева, Л., Витанова, М., Вълчева, Ел., Керемидчиева, Сл., Костова, Т., Кочев, Ив., Кяева, Ел., Смедовска, К., Тетовска-Троева, М., Урумова, П. *Български диалектен атлас. Обобщаващ том. IV. Морфология*. Гл. ред. М. Тетовска-Троева. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016 (автор и съавтор на 24 карти); Василева, Л., М. Витанова, Сл. Керемидчиева. *Болгарские полевые материалы для „Общкарпатского диалектологического атласа“*. – В: Сб. Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура, Москва, 2008, с. 355–479; Антонова-Василева, Л., Л. Василева, Сл. Керемидчиева, А. Кочева-Лефеджиева. *Карта на диалектната делитба на българския език*. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016 (второ издание) и от същите автори – *Дигитална карта на диалектната делитба на българския език*. – http://ibl.bas.bg/bulgarian_dialects/; *Общеславянский лингвистический атлас (ОЛА). Серия лексико-словообразовательная. Болгарские материалы. Т. 1 Животный мир. Т. 2 Животноводство. Т. 3 Растительный мир. Т. 8 Профессии и общественная жизнь*. Отв. ред. Т.И. Вендина. Москва – Санкт-Петербург: Нестор-История, 2013 (колектив); *Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-морфологическая. Болгарские материалы. Выпуск 1. Рефлексы *ё. Выпуск 2а. Рефлексы *е. Выпуск 2б. Рефлексы *о. Выпуск 3. Рефлексы *ьг, *ьр, *ьл, *ьл. Выпуск 4а. Рефлексы *ь, *ь. Выпуск 4б. Рефлексы *ь, *ь. Вторичные гласные*. Отв. ред. Л. Калнынь. Ред. Л. Василева, Сл. Керемидчиева. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2015; *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Выпуск 10. Народные обычаи*. Отв. редактор Т. И. Вендина (колектив). Москва – Санкт-Петербург: Изд. Нестор-История, 2015, (съавтор на 2 карти).

Интересът ѝ към лингвистичната география намира израз и в няколко статии, които допълват или коригират излезли тонове на различните атласи: Василева, Л. *Българските материали за Общкарпатския диалектен атлас (Допълване на изоглосите на том 7. на Атласа)*. – В: Езикът на науката и науката за езика. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017, с. 339–347; Василева, Л., М. Котева. *Българската диалектна лингвистична география през XXI век*. – В: Сб. Доклади от Международната юбилейна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 15–16 май 2017 година) Част първа. София: ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН, 2017, с. 204–221, http://ibl.bas.bg/Proceedings_IBL_Conference_2017_Volume_I.pdf; Василева, Л., Ив. Кочев. *Словообразователни модели и лингвистична география*. – В: Българският език през XX век. София, 2001, с. 125–130 и др.

Ако приема самооценката на Л. Василева, моята персоналия за нея би трябвало да свърши дотук, защото тя винаги е смятала за най-значимо и най-важно научното си творчество в колективните трудове. Но в областта на диалектното словообразуване доц. Л. Василева има забележителни теоретични и приложни приноси, които я правят признат и уважаван специалист.

Насочването ѝ към проблемите на народното словотворчество започва още през 1993 г. с избора ѝ на тема за докторска дисертация – „Сложни съществителни имена в българските народни говори (Словообразуване)“. С анализа на изумително изобилния материал (над 8 000 автентични лексикални словоформи) тя аргументирано отхвърля досегашните схващания на наши и чуждестранни учени, че сложните имена в старобългарския език не са имали народен характер, а са възникнали под гръцко влияние. Л. Василева убедително доказва, че за българския език тази категория е домашна, славянска и е била типологизираща още в миналото.

С натрупването на опит през годините тя разширява сферата на своите научни интереси и към словообразуването в диахронен план. В резултат се появяват няколко нейни статии, разглеждащи проблеми на старобългарски и диалектни композити: *За народната основа на словообразователните модели на сложните съществителни в старобългарски език.* – В: Славянска филология. Т. 19. София, 1988, 46–63 (в съавт. с Ив. Кочев и Ем. Кочева); *Диалектни субстантивни композити в Македония и техните съответници в Мизия и Тракия.* – В: Проблеми на българския език в Македония. Изследвания по македонския въпрос. Кн. 2. София, 1993, 99–110; *Архаични сложни съществителни имена в българските народни говори.* – Български език, 1987, кн. 5, 383–385 (в съавт. с Ив. Кочев); *Старинни лексеми – компоненти на старобългарски и диалектни композити.* – Български език, 1993/1994, кн. 4, 366–370 и др.

Студиите и статиите ѝ, посветени на многоаспектните проблеми на словообразуването в българските и останалите славянски диалекти, са десетки, но тук мога да посоча само малък брой от тях: *Сложни имена за производители на действие (nomina agentis) в югозападните български говори (съпоставително изследване).* – В: Лингвистични студии за Македония. София, 1996, 477–549; *Имена за лица от мъжки род в говора на с. Логодаж, Благоевградско.* – Македонски преглед, 2010, кн. 4, 99–118; *Имена за места (nomina loci) с наставка -ло в българските говори.* – Български език, 1986, кн. 1, 58–67 (в съавт. с Ел. Кяева); *Сложни имена за места в българските говори.* – В: Исторически развой и типологична характеристика на българския език. София, 1987, 131–140 (в съавт. с Ел. Кяева); *Нелични сложни имена (nomina agentis) в българските говори.* – Български език, 1990, кн. 6, 510–520; *Сложни nomina agentis с наставка -ица в българските говори.* – Български език, 1992, кн. 4, 294–299; *Двоичните имена (nomina tota) в славянските езици (с особен оглед към българския език).* – Български език, 1997/1998, кн. 1, 46–54 (в съавт. с Ив. Кочев). – Македонски преглед, 1998, кн. 2, 81–94; *Сложни имена за действия и за резултати от действия от женски род в българските говори.* – В: Актуални проблеми на българското словообразуване. София, 1999, 252–263 и мн. др.

Цялото това количествено и качествено натрупване закономерно довежда до появата на големия ѝ хабилитационен труд – „Българско словно богатство. Словообразователни хетероними в българските говори“. София: Мултипринт, 2009, 460 стр., с който доц. Л. Василева утвърждава името си на авторитетен

специалист по композиционно диалектно и старобългарско словообразуване. Книгата впечатлява не само с неподозирано богатия и нов, непубликуван досега материал от композити в българските говори. Приносът на авторката в разработването на проблема за композитите се състои в разкриването за пръв път на връзката и конкуренцията между композитите и съответстващите им прости формации, отнасящи се към една и съща семема и формиращи хетеронимни групи, които, от своя страна, образуват още по-големи лексико-семантични групи. По нов начин е разкрита конкуренцията на всички равнища – при сложните съществителни и при съпоставимите прости названия, между различните начини на композитообразуване и между словообразователните категории. За постигането на максимална яснота допринася представянето на материала чрез графични схеми, които чудесно ориентират не само специалистите, но и обикновените читатели в интересните словообразователни и лексикални отношения между формациите. Нов момент в изследването е и разглеждането на несъпоставимите хетероними, което прави възможно изнасянето на целия лексикален материал за хетеронимните групи. Висока оценка за труда дава един от неговите рецензенти – проф. д-р Ив. Кочев, който обобщава, че „работата трябва да се разглежда като нов теоретичен принос в областта на композитообразуването въобще“.

Методологичните принципи, залегнали в книгата „Българско словно богатство“, намират продължение и в публикуваните в по-ново време статии по диалектно словообразуване: *Словообразователни хетероними със значение къщовница в българските говори*. – В: Юбилеен сборник на Филологическия факултет. По повод 20-годишнината на специалност „Българска филология“. Благоевград, 2009, 63–68; *Названия със значение 'светулка, Lampyrus postilusa' в родопските говори (в общославянски аспект)*. – В: Съвременните измерения на едно научно прозрение. Доклади от Международната научна конференция в чест на 150-тата годишнина от рождението на В. Облак (1864–1896). София, 2015, 126–134; *Notina diminutiva в българските и словенските диалекти (при названия за домашни животни)*. – В: Сб. Професор Иван Кочев – живот, отдаден на езикознанието. София: Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016, 144–156 и др.

В серия съпоставителни изследвания на славянските диалектни композити (върху материали от български, руски и полски като представителни за южнославянските, източнославянските и западнославянските езици) Л. Василева разкрива не само широките хоризонти пред подобни проучвания, но като прави съпоставки на словообразователните модели и посочва случаите на словообразователна конкуренция на всички нива – конкуренция на компонентите на композитите, конкуренция на мястото на даден елемент от сложната структура, както и конкуренция на словообразователните форманти, достига до убедителни изводи, напр. за постепенното деривационно нарастване при словообразуването от северните към южните славянски диалекти. В този смисъл, специално изтъква Л. Василева, българските диалекти предлагат богат деривационен инвентар. Най-общият извод е, че сложните съществителни имена са широко представени в славянските диалектни езици, а словообразователните модели са наследени от дълбока древност. Този цикъл съпоставителни проучвания включва статиите: *Композити с компонент кръв- в славянските диалектни езици*. – В: Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки. Сборник с доклади от Международната конференция по повод 20-годишнината от създаването на специалност славянска филология (Бла-

гоевград, 16–18 октомври, 2014 г.). Благоевград, 2015, 213–217; *Композити с първи компонент дв(а)- в български, руски и полски диалекти*. – Българска реч, 2015, кн. 4, 129–138; *Сложни имена за лица с първи компонент сам(о)- в славянските диалекти*. – В: Юбилеен сборник на Филологическия факултет. Том 2. In honorem professoris Johannis Kotchev. Благоевград, 2010, 196–206; *Сложни съществителни имена с първи компонент вод(о)- в славянските диалекти*. – Македонски преглед, 2014, кн. 1, 63–74; *Нелични сложни имена с първи компонент сам(о)- в славянските диалекти*. – Македонски преглед, 2012, кн. 2, 69–94; *Презентация словообразователных вариантов существительных имен в болгарском диалектном словаре*. – В: Диалектна лексика. 2013 / Отв. ред. О. Н. Крылова. Ин-т лингв. исслед. РАН. Москва – Санкт-Петербург: Нестор-История, 2013, 60–65; *Названия със значение 'прилеп' в родопските говори (съпоставително изследване)*. – В Лингвистиката: история, предизвикателства, перспективи. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. д-р Иван Кочев. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2015, 41–47; *Хетероними със значение 'попова лъжичка' в родопските говори (съпоставително изследване)*. – В: Сб. Българският език – древен, съвременен, единен. Сборник от научна конференция в памет на проф. д.ф.н. Благой Шклифов, София, 26.10–28.10. 2016 г. София: Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, Македонски научен институт, 2018, 388–395 и др.

Доц. Л. Василева има ежегодни участия с доклади на национални и международни конгреси, конференции, симпозиуми, национални четения и др. Тя участва с доклади на Втория и Третия международен конгрес по българистика, на X-ия Международен конгрес на славистите – София, 1988, и на XII-ия Международен конгрес на славистите в Краков, 1998 г. Бих искала да отбележа поне доклада ѝ на Третия международен конгрес по българистика – София, 2014, публикуван през 2017 г., в който наблюденията и анализът имат приносна стойност за диалектната морфология: *Членна морфема -ти в българските говори*. – В: Трети международен конгрес по българистика. Секция „Български език. Подсекция „Диалектология“. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2014, 32–40.

Л. Василева е член на Македонския научен институт от неговото възстановяване и редактор повече от 12 години в сп. „Македонски преглед“. Международно признание за нейната компетентна дейност е изборът ѝ за член на Международната комисия за ОЛА към Международния комитет на славистите по единодушното предложение на представители на дванадесетте чуждестранни национални комисии.

Не е възможно в такъв кратък жанр да изброя всички значими трудове, участия и дейности на доц. Л. Василева за 40 години, но ще отбележа наградите, които тя, заедно с колективите, в които участва, заслужено получава за тях: два пъти награда „Книга на годината“ на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ за лексикалното проучване – Керемидчиева, Сл., А. Кочева, Л. Василева, К. Първанов, З. Сертова, Ил. Гаравалова, Р. Чернева. *Еркеч – паметта на езика. Традиции и устойчиви тенденции в един архаичен български говор – говора на село Еркеч (днес Козичино), Поморийско*. София: Мултипринт, 2012, 299 стр., както и за втората книга с фонетични материали за Общославянския лингвистичен атлас (вж. по-горе). През 2018 г. колективът от учени от Секцията за българска диалектология и лингвистична география, автори за капиталния труд с изключително национално значение – *Български*

диалектен атлас. Обобщаващ том. IV. Морфология. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016, бе отличен с престижната награда на името на акад. Вл. Георгиев за колективен труд по езикознание.

Доц. Лиляна Василева е утвърден учен диалектолог, специалист в областта на лингвогеографията, диалектното и съпоставителното славянско словообразуване, диалектната лексикология и лексикография. Тя не се осланя на постигнатото, а продължава да работи с рядко срещащи се днес ентузиазъм, жар и неуморност, предавайки богатия си професионален опит на своите по-млади колеги. Тя е верен и безкористен приятел, готов винаги да откликне и помогне.

Затова нека по случай личния ѝ празник да ѝ поднесем обичта си и нашите искрени пожелания за здраве, щастие и творческо дълголетие!

Славка Керемидчиева

✉ Проф. д-р Славка Керемидчиева
Секция за българска диалектология и лингвистична география
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България
slavka_ker@abv.bg

Публикувано: 30 септември 2018